

О. М. Медвідь – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету;
А. О. Ходцева – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи» Національного банку України

Лінгвістичні засоби впливу на реципієнта (на матеріалі політдискурсу)

Роботу виконано на кафедрі теорії та практики перекладу СДУ

У статті проаналізовано лінгвістичні методи і прийоми мовленнєвого впливу на адресата (на прикладі медіа-текстів політдискурсу), схарактеризовано функціонування лінгвістичних одиниць, що використовуються для експлікації ілюкутивних засобів мовленнєвої поведінки політичних діячів.

Ключові слова: політдискурс, медіа-текст, мовленнєва поведінка, мовленнєвий вплив.

Медведь Е. Н., Ходцева А. А. Лингвистические средства влияния на реципиента (на материале политдискурса). В статье анализируются лингвистические методы и приёмы речевого влияния на адресата (на примере медиа-текстов политдискурса), даётся характеристика функционированию лингвистических единиц, которые используются для экспликации иллокутивных средств речевого поведения политических деятелей.

Ключевые слова: политдискурс, медиатекст, речевое поведение, речевое влияние.

Medvid O. M., Hordtseva A. O. Linguistic Recipient Impact Means (on the Material of Political Discourse). The article deals with the linguistic methods and tools of speech impact upon an addressee (on the basis of political media texts), it gives the functional characteristics of linguistic units, that are used for explication of politicians' speech behaviour illocutive means.

Key words: political discourse, media texts, politicians' speech behaviour, speech impact.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розвиток наукових знань сьогодення веде до розширення меж окремих наукових парадигм. Вивченням політичного дискурсу, наприклад, займаються політологи, психологи, філософи, соціологи, економісти, фахівці з теорії комунікації та лінгвісти. Відомо, що політичний дискурс є об'єктом міждисциплінарних досліджень. **Актуальність** вивчення політичного дискурсу привела, у свою чергу, до виникнення в мовознавстві парадигми політичної лінгвістики. **Об'єктом** цього дослідження є тексти публічних виступів політиків, роль яких у сучасному суспільстві величезна – це загальновідомий факт, який не викликає ніякого сумніву. Політики інформують мільярди людей про події в навколишньому світі і впливають на них, формуючи їх світогляд, поведінку, сприйняття та оцінку навколишньої дійсності. Це вимагає наукового осмислення й обумовлює важливість вивчення засобів подібного впливу (мовного та немовного), що і є **предметом** дослідження; аналіз великої кількості лінгвістичних засобів впливу на реципієнта, які використовуються в мові політспічів, статті є метою. На думку більшості лінгвістів (А. Н. Баранов, Л. А. Введенська, Т. Г. Добросклонська, Е. Н. Зарецька, М. Муратова, Л. Г. Павлова, Г. Г. Хазагеров та ін.), учення яких складають **наукову базу** цієї роботи, функція переконання є основною функцією політичного дискурсу: «будь-який текст впливає на свідомість адресата із семіотичної точки зору» [1, 21].

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. У будь-якому тексті найбільш яскраво виявляються дві основні функції мови, що виділені видатним ученим В. В. Виноградовим, – повідомлення і вплив. Основне завдання політика – своєю промовою не тільки і не стільки інформувати масову аудиторію, скільки чинити на неї вплив, у тому числі і мовленнєвий.

Базові методи мовленнєвого впливу (МВ), що пов'язані з композицією текстів та оцінкою подій і явищ, які згадуються в них, відіграють головну роль у процесі впливу на реципієнта. Однак існують і допоміжні методи МВ, які широко застосовуються в політдискурсі. Ці методи полягають у використанні мовних і мовленнєвих експресивних засобів – художньо-експресивних стилістичних прийо-

мів (стилістичних фігур, тропів, слів та словосполучень з інших стилів мови, жаргонізмів, сленгу й інших лексико-синтаксичних одиниць мови), а також графічних, фонетичних елементів мовлення. На використанні таких засобів засновані прийоми МВ, які отримали широке вживання в ЗМІ.

Подібних допоміжних прийомів МВ дуже багато, тому перерахуємо лише основні, які найбільш поширені в аналізованих медіа-текстах політспічів і використовуються на всіх рівнях мови – графіко-фонетичному, морфолого-синтаксичному, лексичному.

1. Метод МВ на графіко-фонетичному рівні мови. На графологічному рівні вплив часто носить невербальний характер (модифікація шрифту і т. п.), але МВ також присутній. Особливу роль відіграють **лапки**, що допомагають висловити імпліцитно виражену оцінку.

Усама бен Ладен – идеальный символ для операции возмездия, главнокомандующий «международного террористического интернационала», но отнюдь не более того [7]. У цьому випадку лапки допомагають розкрити іронічне ставлення автора до бен Ладена й очолюваного ним міжнародного тероризму, засудити тероризм і тим самим вплинути на масову думку.

Лапки широко використовуються і при цитуванні, також посилюючи МВ. Використання цитування додає адресанту впевненості й переконливості, а в адресата викликає почуття довіри та поваги (або, навпаки, недовіри і зневаги), зважаючи на імідж автора слів, що процитовано.

Condoleezza Rice: In the preface to his memoirs, published in 1969, Dean Acheson wrote of the post-war period that «those who acted in this drama did not know, nor do any of us yet know, the end. [16]. У передмові до своїх мемуарів, опублікованих у 1969 році, Дін Ачесон писав про післявоєнний період, що «люди, які грали свої ролі в цьому спектаклі, не знали, як і досі не знаємо ми, його кінця» (Переклад наш).

Дуже часто інтенції адресанта знаходять свою локутивну реалізацію шляхом експресивного навантаження повторів через уживання логічного наголосу в процесі усного мовлення (на фонетичному рівні) або через графічне маркування в медіа-текстах.

Sarah Palin: Many commonsense Americans like myself saw this day coming. In fact in June 2010, Rick Santelli articulated the view of independent Tea Party patriots everywhere when he shouted on CNBC, «I want the government to stop spending! Stop spending! Stop spending! STOP SPENDING!» [14].

Допоміжну роль при МВ може зіграти навіть такий знак пунктуації, крапка, наприклад, у телеграфному стилі, використовуючи прості, еліптичні речення, що з точки зору багатьох політиків є більш зрозумілим для пересічного громадянина.

Rick Perry: I'm the product of a place called Paint Creek. Doesn't have a zip code. It's too small to call a small town ... [15]

Існують і суто фонетичні прийоми МВ – алітерація, асонанс, каламбур, гомеологія, деформація ідіоми та ін. Асонанс і алітерація, що утворюються за рахунок повтору та паралельних конструкцій, посилюють ефект МВ.

Joe Biden: It defines who we are as a people. And now it's in jeopardy. I know it. You know it. They know it (асонанс) [9]. *Це визначає те, хто ми як народ. І зараз це в небезпеці. Я це знаю. Ви це знаєте* (Переклад наш).

Condoleezza Rice: I assume they' ll act, I assume they' ll do it (алітерація) [16].

Думаю, вони будуть діяти. Думаю, їм вдасться (Переклад наш).

Уживання явища гомеології, зокрема, морфем *разно-*, що повторюється у двох сусідніх прикметниках у наступному прикладі, допомагає створити відчуття великої кількості найрізноманітніших питань, які виникли після трагедії 11 вересня.

Причем эти вопросы носят разноплановый и разномасштабный характер [4].

2. Метод МВ на лексичному та морфолого-синтаксичному рівнях мови. Політдискурсу властиві слова і словосполучення з позитивними або негативними конотаціями, експресивна лексика з ідеологічним підтекстом. Тому в текстах політдискурсу і, зокрема, у спічах політдіячів використовуються мовленнєво-стилістичні засоби, що підсилюють експресивну й аксіологічну функції.

Наприклад, деяким ораторам властиво в цілях прагматичного впливу на аудиторію використовувати розмовні, просторічні та жаргонні слова і вирази. Подібні слова і вирази сприймаються як щось несподіване, що контрастує з рештою тексту. Такий прийом дає змогу різко посилювати МВ: *Американские спецназовцы, видимо, наступили на те же грабли* [8]. Народний стиль мовлення Р. Перрі, так званий «folksy charm», знаходить свою експлікацію в скорочених морфемних і синтаксичних формах (*I'm, doesn't, it's, governor's office, he'll*) [15]. Виступи деяких політиків

визначаються доміантною роллю економії мовних засобів, відносною свободою в дотриманні вимог мовної норми, вживанням лексичних і граматичних одиниць, які є маркерами суб'єктивних уподобань, прагматичних спрямувань і тактик адресанта, що в цілому визначає нішу їхньої соціальної приналежності та соціально-політичних інтересів [2, 73].

Інші політики вважають, що аргументованість, логічність, когезія елементів промови, відсутність зайвої емоційності, залучення книжкових елементів та соціально обґрунтованої, науково-популярної лексики надають їх спічам динамічності, влучності, із тим простоти й адекватності ситуації.

*George Bush: I am honored to join you all today to express America's **solidarity** with those who yearn for **liberty** around the world [10].* Бути сьогодні тут, з вами, щоб висловити **солідарність** Америки з тими, хто прагне **свободи** по всьому світі – честь для мене (Переклад наш).

*Barack Obama: The Republican nominee, John McCain, has worn the uniform of our country with **bravery** and **distinction**, and for that we owe him our **gratitude** and **respect** [13].* Кандидат від Республіканської партії Джон Маккейн носив форму нашої країни з **хоробрістю** і **пошаною**, і за це ми висловлюємо йому нашу **повагу** і **вдячність** (Переклад наш).

*George Bush: As the **housing market** has declined, banks holding **assets** related to home **mortgages** have suffered serious **losses** [10].* Оскільки на **ринку нерухомості** почалися проблеми, банки, які тримали **активи**, що стосувалися **іпотек**, зазнали серйозних **збитків** (Переклад наш).

*Barack Obama: Passions fly on **immigration**, but I don't know anyone who benefits when a mother is separated from her infant child or an **employer** undercuts American **wages** by hiring illegal workers [13].* **Імміграцію** звинувачують у всіх бідах, та я не знаю жодної людини, яка б отримала користь від того, що немовля заберуть у матері, або від того, що **роботодавець**, найнявши нелегального працівника, позбавить **зарплатні** американця (Переклад наш).

Термінологічна та професійна лексика позбавлена емоційності, вона прагне до однозначності й абсолютної визначеності, що і притаманно мовленню більшості політиків.

Мовленнєво-стилістичні засоби вираження, по суті, є прийомами МВ. Вони включають стилістичні фігури і тропи. Серед тропів найчастіше в політспічах використовуються метафора, метонімія, порівняння, алюзія, епітет. Стилістичні тропи створюють значний МВ завдяки своїй новизні, несподіванці, вияву автором своєї творчої індивідуальності.

Порівняння: *Hillary Clinton: A connection to global information networks is **like an on-ramp** to modernity [11].* Підключення до **всесвітніх інформаційних мереж** – це **наче міст** у сучасність (Переклад наш).

У цьому прикладі використано художнє порівняння «*like an on-ramp*», що перекладено словосполученням «*наче міст*», оскільки пряме значення слова «*on-ramp*» – «пандус» було б недоречним і, можливо, зрозумілим не всім слухачам. Зміна образу спрощує розуміння, і в той же час не змінює прагматику речення.

*Margaret Thatcher: These radical names were **like the light** reaching Earth from stars that were long extinct [17].* Ці радикальні імена були **неначе сяйво** давно згаслих зірок на Землю (Переклад наш).

У перекладі цього порівняння було збережено образ, але нейтральний переклад слова «*light*» – «*світло*» замінено більш експресивним – «*сяйво*», яке є до того ж притаманним жіночому образу.

Метафора: *Hillary Clinton: They have provided **a lodestar** to every succeeding generation, guiding us, galvanizing us, and enabling us to move forward in the face of uncertainty [11].* Вони стали **провідною зорею** для всіх майбутніх поколінь, ведучи нас, закликаючи нас до дій та даючи можливість рухатись вперед в умовах невизначеності (Переклад наш).

У перекладі слова «*a lodestar*» – «*провідна зоря*» використовуємо абсолютний еквівалент, оскільки цей образ не є чужим для української ментальності й розуміння. Заміна нейтрального слова «зірка» словом «зоря» робить переклад більш характерним для української мови, так само як і більш характерним для жіночого емоційного мовлення.

Метонімія: *Европа, отчаянно пытающаяся привить хорошие манеры американскому коню с копытом, не простит **российскому раку** с клешней [6].*

Алюзія: *...провозгласить **urbi et orbi**, что мы не твари дрожащие, а право имеем **луцишь грузинскую старушку Шеварднадзе** [6].* Виділені слова взяті автором цього медіа-тексту із твору Ф. М. Достоевського «Преступление и наказание для досягнення сатиричного ефекту.

Якщо тропи нечисленні та є лише лексичними прийомами МВ, то стилістичні фігури включають у себе безліч лексичних і морфолого-синтаксичних прийомів МВ. На стилістичних фігурах

грунтуються такі прийоми, як полісиндетон, риторичне питання, лексичний повтор, анадиплосіс, синтаксичний паралелізм, модальні конструкції, хіазм еліпсис, парентеза тощо.

Полісиндетон:

За прошедшее время немало сделано в различных частях земного шара для того, чтобы искоренить терроризм, – это и репрессивные меры, и целый набор средств в области повышения безопасности, и прекращение финансовой подпитки террористов...[4]. Такий перелік заходів із викоринення тероризму допомагає створити враження про величезну роботу, виконану для перемоги над тероризмом.

Питальні, риторичні речення:

Margaret Thatcher: Is it to be a tightly-regulated, centralized bureaucratic federal state, imposing uniform standards throughout the Continent?[17]. Чи має вона бути суворо керованою, централізованою бюрократичною державою, що нав'язує уніфіковані стандарти всьому континенту? (Переклад наш).

Риторичні запитання не вимагають відповіді, хоча й звернені до співрозмовника, вони певним чином впливають на адресата. Так, вимовляючи риторичне запитання, промовець спонукає слухача самому знайти відповідь і водночас переконує його, що це і є єдина правильна відповідь [3, 197]. Жінки-політики до того ж, як бачимо з прикладу, уникають прямих указівок на правильність своєї точки зору, а нібито обговорюють її та приймають рішення разом з аудиторією.

Стилістичні інтенсифікатори:

Cynthia McKinney: It is really unfortunate that the former congresswoman from Georgia has not been able to bring herself to stand with our government, with our troops when we have an open declaration of war against the terrorists [12]. Нам **і справді** дуже шкода, що попередня жінка-член конгресу з Грузії не змогла порозумітися з нашим урядом та збройними силами, у той час як ми оголосили війну проти терористів (Переклад наш).

Hillary Clinton: But on the broader set of issues, we hope to really have the kind of discussion that might lead to a better understanding [11]. Але, розглядаючи питання більш глобально, ми **і справді** сподіваємося на **таку** дискусію, яка сприяла б кращому порозумінню (Переклад наш).

Cynthia McKinney: I think she has shown throughout her entire career the kind of courageous leadership and progressive vision that we desperately need in America's political system [12]. Я вважаю, що протягом усієї її кар'єри вона показала **саме таке** лідерство та прогресивне бачення, якого нам так бракує в політичній системі Америки (Переклад наш).

Аналізуючи два останні приклади, можна помітити, що в той час як в англійській мові словосполучення «*kind of*» вказує на певний тип явища, в українському перекладі воно виступає в ролі підсилювача. Буквальний переклад слова «*kind*» – «*тип, вид*» при цьому упускається, але зберігається бажання інтенсифікації.

Повтори, паралелізм, хіазм:

Этого очень хочет, но уже не может Эр-Рияд. Это еще может, но, похоже, уже не хочет Вашингтон[4]. Протилежне розташування слів «*может*» і «*хочет*» є індикатором невідповідності можливостей і бажань США і Саудівської Аравії.

Cynthia McKinney: The racket is about war crimes, torture, crimes against the peace. The racket is about crimes against the Constitution, crimes against the American people, and crimes against the global community [12]. **Нас бентежать** військові злочини, тортури, злочини проти миру. **Нас бентежать злочини проти** Конституції, злочини проти американського народу і злочини проти світової спільноти (Переклад наш).

У цьому прикладі спостерігається подвійний паралелізм. По-перше, анафоричний початок двох речень «*The racket is about...*», перекладений на українську мову як «*Нас бентежать...*», справляє враження залученості жінки-політика до процесу, небайдужості, що, як правило, притаманно саме жінкам. По-друге, постійно повторюється словосполучення «*crimes against*», яке збережено в перекладі, оскільки така кількість повторів привертає увагу та посилює прагматичний ефект речення.

Модальні конструкції

Condoleezza Rice: It would have been so easy for them to give in to despair, and to send that message of hopelessness to their children [16]. Їм **було б** так легко віддатися відчаю та відправити те послання безнадійності своїм дітям (Переклад наш).

Margaret Thatcher: I believe – and I have been urging this on NATO members since 1990 – that the American and Europeans ought to be able to deploy our forces outside the area for which the present North Atlantic Treaty allows [17]. Я вважаю, і я закликала до цього членів НАТО з 1990 року, що американці і європейці повинні бути здатними дислокувати свої війська поза територіями, які обумовлені чинним Північноатлантичним договором (Переклад наш).

Зазначені вище речення слугують прикладом того, що використання модальних конструкцій є притаманною рисою мовлення політиків. Таким чином виражається суб'єктивне ставлення мовця до того, що повідомляється.

Короткі прості речення, еліпсис:

George Bush: The plan we are executing is aggressive. It is the right plan. It will take time to have its full impact. It is flexible enough to adapt as the situation changes. And it is big enough to work [10]. План, який ми виконуємо, агресивний. Це правильний план. Він потребує часу, щоб почати діяти. Він достатньо гнучкий, щоб пристосовуватися до змін ситуації. І він достатньо масштабний, щоб справлятися (Переклад наш).

Joe Biden: But that's not what he chose to do. He chose to go to Chicago. The South Side [9]. Але це не те, що він обрав. Він вирішив поїхати до Чикаго. На південь (Переклад наш).

Joe Biden: There he met men and women who had lost their jobs. Their neighborhood was devastated when the local steel plant closed. Their dreams deferred. Their dignity shattered. Their self-esteem gone [9]. Там він зустрів чоловіків та жінок, які втратили роботу. Їх район був розорений, коли закрили місцевий металургійний завод. Вони полишили свої мрії. Їх гідність була розбита. Самоповага – зникла (Переклад наш).

Суть этого порядка – глобальная доктрина Монро, а прощ – мировое господство[4].

Подібні конструкції дають можливість коротко, чітко та ясно довести до читача думку автора і легко сприймаються (особливо в аудіорежимі), причому в перекладі деякі англійські синтаксичні конструкції, що через аналітичність мови не можуть ігнорувати предикати, незважаючи на лексичну переважаність, стають еліптичними у флективних українській та російській мовах.

Парентеза:

...мир, против ожидания, изменился мало, уникальную в мировой истории трагедию – всего-то 12 месяцев спустя! – вспоминают лишь от случая к случаю [5].

Відомо, що клішовані фрази в основному інформують, проте саме завдяки кліше з'явився ще один прийом МВ – **трансформація кліше**. Трансформація кліше надає ефект несподіванки, тим самим багаторазово посилюючи вплив трансформованого кліше на аудиторію. Прикладом цьому може слугувати заголовок статті «Буш масового ураження» (трансформовано з кліше «зброя масового ураження»).

Висновки та перспективи подальших досліджень. На прикладі зібраних медіа-текстів політдискурсу і на основі їх дослідження ми пропонуємо свою класифікацію лінгвістичних методів та прийомів МВ. У межах однієї статті неможливо дати повну, цілісну характеристику функціонування лінгвістичних елементів, що використовуються для експлікації ілюктивних засобів мовленнєвої поведінки та мовленнєвого впливу. Мова як система, що піддається постійним функціональним переорієнтаціям, яскраво проявляє себе в межах настільки ж мобільного політдискурсу, і ця вимагає постійного аналізу і з позицій мови, і з позицій соціо-політичних аспектів. Хоча ми наводимо приклади лише з політичних медіа-текстів, перелік прийомів і методів, безумовно, може бути використаний не тільки в межах політдискурсу, а й при висвітленні всіх актуальних тем суспільного життя, що є перспективою дослідження.

Список використаної літератури

1. Зарецкая Е. Н. Риторика : Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – М. : [б. и.], 1998. – С. 299.
2. Попова О. В. Конкатенация интра- та экстралингвальных факторов / О. В. Попова // Филол. трактати. – Суми : СумДУ, 2012. – Т. 4. – № 2. – С. 71–77.
3. Хазагеров Г. Г. Политическая риторика / Г. Г. Хазагеров. – М. : [б. и.], 2002. – С. 258.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Америка стала оранжевой // Рос. газ. – М., 2003. – 23 авг. – № 23.
2. И дольше года длится день // Рос. газ. – М., 2002. – 10 окт. – № 39.
3. Каждый играет в свою игру // Независимая газ. – М., 2002. – 7 окт. – № 213 (2767).
4. Призрак вышел из пустыни // Независимая газ. – М., 2001. – 20 нояб. – № 216 (2526).
5. Удары в пустоту // Независимая газ. – М., 2002. – 20 марта. – № 53 (2607).
6. Biden's Joe Acceptance Speech [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=94048033>
7. Bush George W. Remarks on the Financial Crisis [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/10.10.08.html>
8. Clinton Hillary. Remarks on Internet Freedom [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/01/135519.htm>
9. McKinney Cynthia. Acceptance Remarks [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oilempire.us/cynthiamckinney.html>
10. Obama Barack. Remarks at TechNet [Electronic resource]. – Access mode : <http://obamaspeeches.com/005-Remarks-of-TechNet-Obama-Speech.htm>
11. Palin Sarah [Electronic resource]. – Access mode до сайту: <http://www.sarahpac.com/posts/conquering-the-storm>.
12. Perry Rick [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.rickperry.org>
13. Rice Condoleezza. Speech of 18/01/2005. [Electronic resource]. – Access mode : http://www.age-of-the-sage.org/sharansky/rice_confirmation_speech.html.
14. Thatcher Margaret. Speech in the Hague [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.margaretthatcher.org/document/108296>

Статтю подано до редколегії
22.03.2012 р.

УДК 811.133.1: 81'336.56

Л. М. Могила – кандидат філологічних наук, викладач кафедри французької філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Теперішній час французької мови як лінгвістичний знак

*Роботу виконано на кафедрі французької філології
ПНУ ім. В. Стефаника*

У статті проаналізовано форму теперішнього часу індикатива як лінгвістичного знака, визначено його структуру, встановлено значення цієї форми в системі мови та схарактеризовано його потенційні функції в мовленні. Аналіз лінгвальних характеристик мовного знака здійснено з урахуванням базових положень теорії Г. Гійома та Ф. де Соссюра в дихотомії *мова / мовлення*. Особливу увагу зосереджено на синкретизмі презенса індикатива і на його системоутворювальному принципі, тобто значущості, яку пояснено через загальні принципи організації мовної системи.

Ключові слова: теперішній час дійсного способу, структуротвірна роль, мовна система, лінгвістичний знак.

Могила Л. Н. Настоящее время французского языка как лингвистический знак. В статье рассматривается форма настоящего индикатива как языкового знака, определяется его структура, устанавливается значение этой формы в системе и анализируются его потенциальные функции в речи. Анализ характеристик языкового знака проводится с учетом базовых теорий Г. Гийома и Ф. де Соссюра в дихотомии *язык/речь*. Акцентируется внимание на синкретизме презенса индикатива и на его системообразующем признаке, то есть значимости, которая объясняется путем общих принципов организации языковой системы.

Ключевые слова: настоящее время изъявительного наклонения, структурообразующая роль, языковая система, лингвистический знак.